

Prohlášení České botanické společnosti k biologickým a ekologickým aspektům hospodaření v českých lesích

V následujících deseti bodech jsou shrnuty závěry, které vyplynuly z konference České botanické společnosti „Diverzita, dynamika a management lesní vegetace“, jež se konala 29.–30. listopadu 2008 v Praze. Představují odborný pohled botaniků, lesníků, ekologů a dalších expertů sdružených v České botanické společnosti na biologické a ekologické aspekty lesa. Cílem prohlášení je podpořit ty snahy o změnu současného hospodaření v lesích, jež mají oporu v moderním biologickém výzkumu a směřují k ochraně biodiverzity a přírodních procesů v lesích. Důraz přitom klademe na lesy cenné z hlediska ochrany přírody. V žádném případě nechceme zpochybňovat funkci hospodářských lesů a potřebu produkce dřeva. Rovněž si neděláme nárok na úplnost a některé aspekty zde nemusí být plnohodnotně zastoupeny. Smyslem prohlášení je deklarovat, které biologické a ekologické hodnoty lesů považujeme za klíčové, a poukázat na způsoby hospodaření, jež vedou k jejich zachování. Podpora takových způsobů patří k prvořadým úkolům moderní lesnické politiky i ekologicky orientovaného praktického hospodaření v lesích České republiky.

1. Odlišnost mezi lesy nížin a horských oblastí

Druhové složení českých lesů, jejich vývoj v čase i žádoucí cílový stav z hlediska ochrany přírody se velmi liší podle přírodních podmínek. Významný je především rozdíl mezi nížinnými a horskými lesy. Nížinné lesy jsou cenné hlavně svou biologickou diverzitou, která z velké části závisí na zachování nebo obnově tradičních typů hospodaření. Naopak biologická hodnota horských lesů spočívá často spíše v procesech přírodní dynamiky, které zde probíhají bez vlivu člověka. Přílišná zobecnění nerespektující tyto rozdíly, ať už se týkají výsledků vědeckých studií nebo doporučených postupů hospodaření v lesích, mohou mít nežádoucí důsledky.

2. Dlouhodobý vliv člověka

Moderní studie zdůrazňují silný vliv člověka na vývoj lesů ve střední Evropě už v prehistorické době. Rekonstrukce druhového složení, stanovištních vazeb a dynamiky prehistorických lesů na území České republiky se stále zpřesňuje a lze říci, že lidský vliv byl po tisíciletí důležitý, a zvláště v nížinných lesích mnohdy určující.

3. Možnost volby hospodářských režimů

Hospodařícím subjektům je třeba umožnit rozmanitější způsoby hospodaření v lese. Žádoucí je podpora postupného převodu strukturálně jednoduchých monokultur na strukturálně diferencované porosty, včetně ponechávání mrtvého dřeva. Nezbytné je znovuzavedení tradičních a v současné době zákonem zakázaných nebo jinak omezených způsobů hospodaření, jako je zejména les nízký nebo střední, zvláště pokud je to opodstatněné pro ochranu biodiverzity.

4. Hospodaření ve zvláště chráněných územích

Ekonomicky založené hospodaření je ve zvláště chráněných územích (dále ZCHÚ) nevhodné a velmi často ohrožuje zachování předmětů ochrany. Zavedené hospodářské postupy jako holoseče s umělou obnovou a celoplošná příprava půdy mají v chráněných územích jednoznačně nežádoucí efekt. Dva klíčové režimy v ZCHÚ jsou bezzásahovost a tradiční management (způsoby hospodaření obvyklé před zavedením moderního lesnictví). Ve velkoplošných ZCHÚ včetně národních parků by oba přístupy měly být aplikovány souběžně, s hlavním rozlišením na nížinné a horské podmínky.

5. Historická kontinuita lesa

Historická kontinuita lesních porostů, tedy nepřetržitost jejich vývoje jako lesa, nikoli jiného typu krajinného pokryvu, významně ovlivňuje jejich biologické a ekologické vlastnosti. Dlouhodobá kontinuita porostů má pozitivní vliv na druhovou rozmanitost a výskyt typicky lesních druhů.

Velkoplošné pasečné hospodaření může ohrozit populace citlivých lesních druhů, pokud na pasece nepřežijí a nemohou vzhledem k pomalé šířitelnosti volně migrovat napříč velkými plochami bez lesa.

6. Bezzásahovost

Základním nástrojem ochrany přírodních procesů a na ně vázané biodiverzity (bezobratlí, houby) je ponechání lesů samovolnému vývoji, tj. bezzásahovost. Zvláště vhodný je tento způsob nakládání s lesem v horských oblastech, jejichž druhová rozmanitost se utvářela v podmínkách obecně méně ovlivněných činností člověka. V nížinných lesích obhospodařovaných po tisíceletí je nutné z ochrannářského hlediska kombinovat jistou míru bezzásahovosti s prioritním aktivním hospodařením cíleným na zachování biodiverzity.

7. Velkoplošné disturbance

Velkoplošné rozpady lesních porostů po vnějším narušení (disturbanci) způsobeném nejčastěji větrem, ohněm nebo přemnožením hmyzu jsou přirozenou součástí vývoje lesních ekosystémů. Měly by se nechat volně působit především ve zvláště chráněných územích ponechaných samovolnému vývoji, tedy tam, kde je předmětem ochrana přírodních procesů. Zde by neměla být odstraňována dřevní hmota a nepřípustné je umělé zalesňování. Zvláště se to týká horských smrčín, jejichž dynamika je zčásti určována přirozenými velkoplošnými disturbancemi.

8. Hospodaření jako prostředek ochrany biodiverzity

V nížinných lesích jsou klíčovými faktory k zachování biologických hodnot dostatečná dostupnost světla v podrostu a pravidelné odstraňování biomasy. V současné době v České republice vymírá velký počet druhů lesní fauny a flóry, z nichž mnohé jsou chráněny mezinárodními úmluvami. Mimo negativní vliv monokultur je hlavním faktorem postupné stárnutí, zapojování horního stromového patra a hromadění živin. Řešením je aplikace nebo simulace tradičních způsobů hospodaření – zejména výmladkových lesů, lesní pastvy a odstraňování opadu a stařiny. Lesy cenné z hlediska biodiverzity je třeba většinou rozvolnit, nikoli podporovat zapojené kmenoviny.

9. Vliv velkých býložravců

Velcí býložravci ovlivňovali les od prehistorie do současnosti. V minulosti to byli zubr nebo pratur, běžná byla lesní pastva. Dnes jsou bezprecedentně hojní jelenovití kopytníci. Redukce jejich nadměrných stavů musí respektovat cíl, kterého chceme dosáhnout v daném území. Pro zajištění přirozené obnovy lesních dřevin je zpravidla nezbytná redukce současných stavů velkých býložravců. Ve ZCHÚ nížin s mozaikou cenných nelesních biotopů a lesů však může vliv býložravců omezit posun k biologicky chudým stinným lesům. Neměl by ovšem být destruktivní v jiných hlediscích.

10. Les a bezlesí

Plocha lesů by se neměla rozšiřovat na úkor biologicky cenného bezlesí (louky, meze), které je klíčové pro přežívání mnohých organismů. Nejen louky a pastviny nižších poloh, ale i bezlesí nad horní hranicí lesa v Krkonoších, na Králickém Sněžníku a v Hrubém Jeseníku, ať už vzniklé přirozeně nebo spoluformované vlivem minulého lidského hospodaření, by nemělo být neuváženě zalesňováno bez předchozího zhodnocení vlivu zalesnění na diverzitu rostlin i živočichů. Rovněž umělé zalesňování lomů, výsypek a dalších těžbou narušených míst v rámci tzv. rekultivací vede zpravidla k ničení cenných biotopů a populací ohrožených druhů rostlin a živočichů. Vhodnější je ponechat tato území samovolnému vývoji a uměle je nezalesňovat.

Za Hlavní výbor České botanické společnosti: Doc. RNDr. Lubomír Hrouda, CSc, předseda ČBS
Autoři textu: R. Hédli (hedl@ibot.cas.cz), J. Roleček (honza.rolecek@centrum.cz), K. Boublík, J. Douba
V Praze a Brně, 8. ledna 2009